

Danmarks ældste dendrodaterede huse

Af Martin Winther Olesen og Niels Bonde

I forsommeren 2008 udgravede Herning Museum to huse fra tidlig førromersk jernalder ved Pugdal Gårde lidt vest for Vibbjerg. Vi har efterhånden fundet ganske mange huse fra denne periode, både i Herning Museums arbejdsområde og på landsplan. Disse to huse var dog ganske enestående. De var nemlig anlagt så langt ude i en fugtig eng, at den høje grundvandsstand havde bevaret flere af vægstolperne. Det gav en helt enestående mulighed for at få foretaget dendrokronologiske analyser, det vil sige årringsdateringer af husene. Resultatet viste, at de var fra henholdsvis cirka 500 og 320-300 f.Kr. Og dermed er de to huse de ældste dendrodaterede bygninger vi kender i Danmark.

Datering af bopladsfund fra jernalderen

I Danmark består oldtidens byggeri, uden undtagelse, af stolpebyggede huse. Derfor er begreber som: ”stolpehul, tagbærende stolpe, vægstolpe og indgangs stolpe” meget almindelige, når vi beskriver huse og bopladser fra oldtiden. Ved udgravninger af for eksempel jernalderens bopladser er stolpehullerne den absolut mest talrige fundgruppe. Men uanset hvilket af ordene der bruges, dækker det dog næsten altid bare over et ”fyldskifte”- en lille cirkel, hvor jordens struktur er forandret, og hvor der er kommet muld ned i undergrundssandet. Findes der spor af selve stolpen, er det som regel bare et mørkt aftryk, hvor man kun svagt kan ane, at der har stået træ. Hvis stolpen har været forkullet eller huset nedbrændt, kan der være et trækulspor, men på bopladserne findes selve stolpen - træet - groft taget ikke længere.

Det hænger naturligvis sammen med, at træ, som al organisk materiale, er meget forgængeligt. Det bevares kun under ganske specielle forhold. Det kan bevares, hvis det sidder i en tør tagkonstruktion; det kan for eksempel være i kirker, som vi selvsagt ikke har helt tilbage i jernalderen. I modsat fald kan træ bevares, hvis det ligger i vand. Oldtidens bygmestre har dog, forståeligt nok, foretrukket steder, som var rimeligt veldræned, inden de byggede et hus, man skulle trods alt bo der. Træet fra deres huse er derfor fjernet, rådnet op eller brugt som brændsel, når det ikke længere tjente sit formål i bygningen. Så derfor er der meget langt imellem, at vi finder bygningstømmer bevaret i husrester fra jernalderen.

At vi ikke finder bygningstømmer fra jernalderen på dets oprindelige placering er selvfølgelig et problem. Det er meget svært at danne sig et billede af de bygningselementer, der reelt udgør huset, for eksempel væg- eller tagkonstruktionen. Men samtidig er det også et problem i forhold til at kunne datere bygningerne med de mere præcise naturvidenskabelige dateringer, vi har til rådighed.

I dag foretages C-14 dateringer på ganske små stykker trækul, et forkullet korn eller lignende, men det er generelt problematisk at bruge metoden på huse, da der som regel har været mange års bopladsaktivitet på et ret afgrænset område, og det kan være uhyre vanskeligt at godtgøre, at et stykke træ eller et stykke trækul er samtidigt med husets opførelse. Et stykke trækul kan være endog meget ældre end huset. Hvis vi mere specifikt kigger på perioden omkring jernalderens be-

gyldelse, er der et andet og ganske alvorligt problem med C-14 dateringerne. I den sene bronzealder og begyndelsen af jernalderen findes der en "platform" på den såkaldte kalibreringskurve. Det er forårsaget af variationer i atmosfærens C-14 indhold i denne periode, og konsekvensen er, at C-14 dateringerne dækker en meget lang årrække selv med prøver af meget god kvalitet¹. Præcise naturvidenskabelige dateringer skal altså komme fra dendrokronologien. Men det forudsætter, at vi – her i Danmark – finder gode, store stykker egetræ.

Det bygningstømmer, vi trods alt kender fra oldtiden, stammer fra våde omgivelser, og på bopladserne vil det normalt sige fra brøndene. Her kan det for eksempel være brugt til at konstruere en brøndkasse, eller være smidt ud og bevaret i brønden, men i

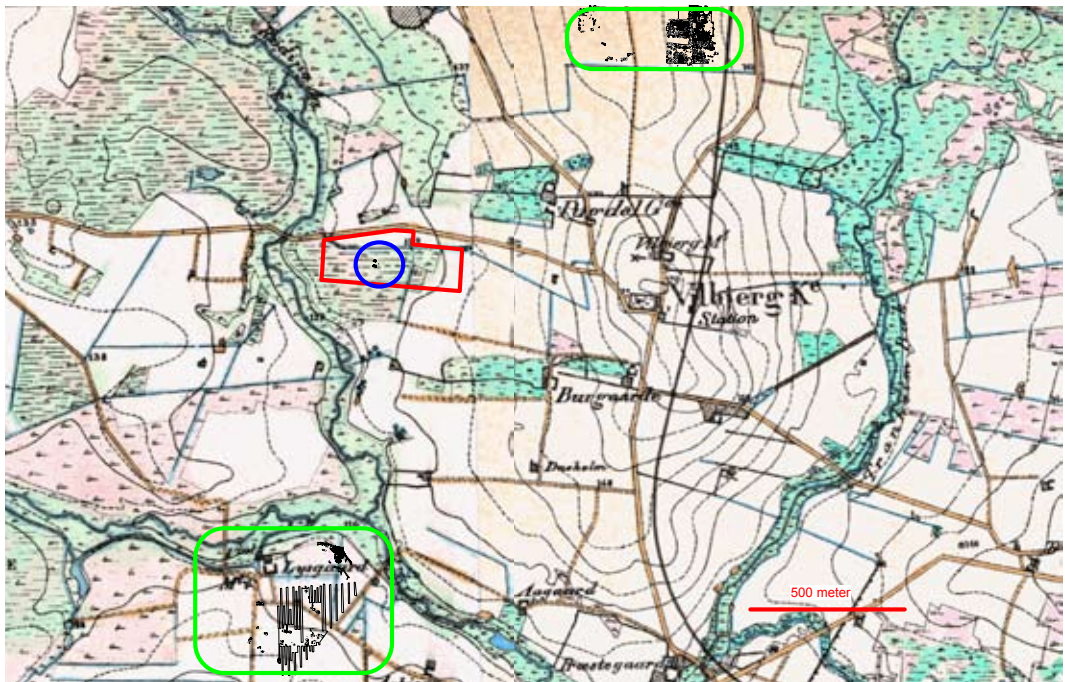
begge tilfælde er det flyttet fra sin oprindelige placering og blevet genbrugt i en anden sammenhæng. Derfor kan tømmeret dog stadigvæk indeholde mange informationer, som det tidligere er beskrevet fra udgravningerne ved Høling².

Så det er selvsagt spændende og nærmest utroligt heldigt, når vi både finder bevaret bygningstømmer, og når det samtidigt sidder på sin oprindelige plads i huse fra jernalderen. Det skete ved en udgravning lidt vest for Vildbjerg i foråret 2008. Ud fra husenes konstruktion blev de dateret til den tidligste del af førromersk jernalder, det vil sige cirka 500-300 f.Kr.

Fundet ved Pugdal Gårde

Udgravningen gik forud for udstykningen af en række parcelhusgrunde i et i alt 80.000

Figur 1. Udsnit af kort fra 1872 med de større jernalderudgravninger i området omkring Vildbjerg. Den aktuelle udstykning er vist med rødt, medens placeringen af de to huse er vist med en blå cirkel. I de grønne markeringer mod henholdsvis nord og syd vises udgravningerne ved Norgesvej-Sverigesvej og Lysgård.

Figur 2. Hus 27 under afgravningen. Man kan svagt ane den sandede forhøjning, som huset ligger på. Det nordlige hus ligger lige bag gravemaskinen. Foto: Martin Winther Olesen.

kvadratmeter stort område³. Det var umiddelbart ikke det mest oplagte sted at gøre fund fra jernalderen. På figur 1 ser man placeringen af udgravningen. Den ligger ude i den blågrønne farve, som viser, at her var der et temmeligt vådt engområde. Områdets to øvrige større bopladsfund fra jernalderen er placeret godt oppe på tørt land. Mod nord er det bopladskomplekset Sverigesvej-Norgesvej, hvor der er gjort fund fra hele ældre og dele af yngre jernalder, og mod syd ligger bopladsen ved Lysgård, hvor der er boplads spor fra ældre jernalder⁴.

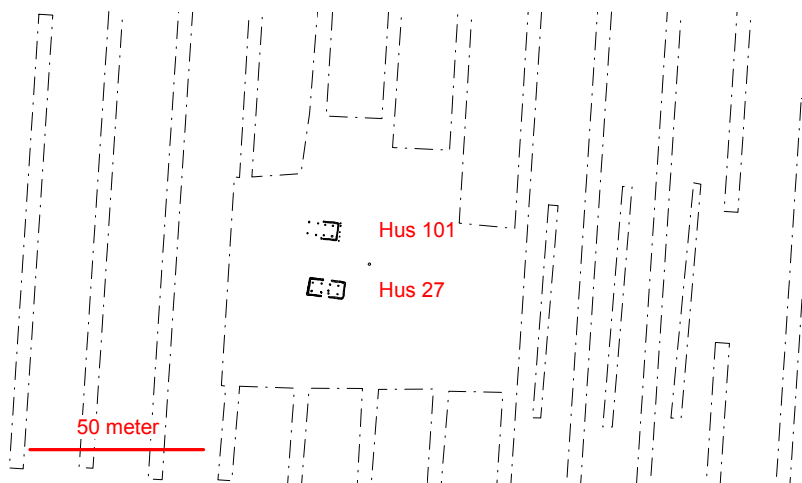
Fundstedet er en stor, næsten helt flad mark, som kun er lidt hævet over den lave eng øst for Rødding Å. Syd og øst for udstykningen er der allerede bygget parcelhuse, men området mod nord ligger stadig som dyrket mark. Rundt omkring på marken er der flere lave sandbanker, og det var da også på en af disse, at grundridset af to huse dukkede frem (se figur 2).

Sandbankerne må være meget gamle sandflugtsklitter, og de syntes umiddelbart ganske veldrænede. Men sandlaget er kun cirka 50 cm tykt, og under sandet findes der et vådt

tørvelag. Man havde valgt, eller været nødt til, at grave væggrofterne ned i dette tørvelag. De dele af træstolperne, der nåede ned i dette tørvelag, var bevaret til i dag.

Husene ligger ganske tæt, og der blev, trods intensiv prøvegravning, ikke fundet andre huse i det store udstykningsområde. De to huse ligger med en indbyrdes afstand på 11 m, og det eneste fund udover husene er en lille grube med et par ubestemmelige lerkarskår (se figur 3). Hele sandbanken, som husene lå på, blev afgravet, og der blev gravet ekstragrofter på de øvrige sandbanker i området. Vi måtte konstatere, at de to huse lå alene.

Husene er orienteret øst-vest men drejet cirka 10 grader mod nord. De har samme enkle grundkonstruktion, med fire sæt tagbærende stolper, der deler huset i en vestende (beboelsen), et centralt indgangsrum og en østende (stalden). Der blev ikke fundet spor af hverken båseskifferum eller ildsteder. Et enkelt stolpehul i det bedst bevarede hus (hus 27) indikerer, at der har været et skifferum mellem stalden og indgangsrummet (se figur 4). I det andet hus (hus 101) var der bevaret spor efter indgange.

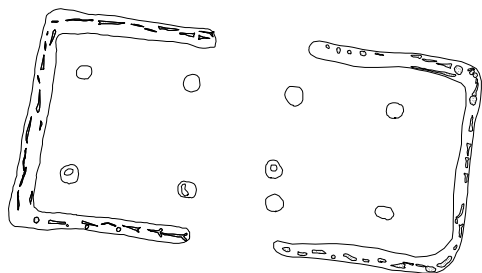

Figur 3. Udsnit af udgravningsområdet med de to huse, udgravningsfeltet og søggrøfterne i umiddelbar nærhed af husene.

Hus 27 var 10,5 m langt og 5,20 m bredt. Hus 101 er lidt vanskeligere at angive eksakte mål på, da vægrenden mangler i vestgavlen. Det må også have været cirka 10,5 m langt, men en anelse bredere end hus 27, nemlig 5,60 m. Generelt var de tagbærende stolper og indgangstolperne ikke ret dybe. De var kun bevaret i en dybde mellem 10 og 25 cm, og der var da heller ikke bevaret træ fra disse stolper.

Træet fandtes i væggrøfterne. I hus 27 var der væggrøft i både østlige og vestlige halvdel af huset, medens der som nævnt kun var væggrøft i østenden af hus 101 (se figur 5).

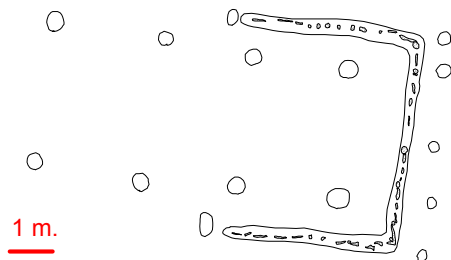
Figur 4. Plan af hus 27. Huset er opført omkring år 320-300 f.Kr. De fleste og de bedst bevarede træstykker fandtes i dette hus. Huset var 10,5 m langt og 5,20 m bredt.

Når træet var bevaret her, var det fordi det var gravet meget dybt ned – mellem 55 og 75 cm, dybest i hus 101, og fordi bunden af væggrøfterne nåede ned i tørvelaget. Det synes at være en meget fugtig og ustabil bund at bygge huset på. Tørvelaget gjorde dog, at træet blev bevaret, men det har desuden betydet, at træet har efterladt et ganske velbevaret aftryk i form af en sort, fedtet stribe af omdannet organisk materiale højere oppe, således at plankerne var synlige allerede efter afgravningen af muldlaget (se figur 6).

De tydeligste af disse aftegninger havde en meget distinkt form, nemlig en lang smal

Figur 5. Plan af hus 101. Dette hus var det ældste, det er bygget omkring 500 f.Kr., lige ved førromersk jernalders begyndelse. Huset var cirka 10,5 m langt og 5,60 m bredt.

Figur 6. Det sydøstlige gavlhjørne i hus 101 efter afgravningen af muldlaget. Væggrøften ses som den gråhvide sandstribе, medens plankerne er de mørke aftegninger. De tykke ender af plankerne er ikke, som vi først troede, spor efter lodrette pæle, men derimod den brede ende af de trekantede, udkløvede planker. Foto: Mette Løvschal.

planke i den ene ende og en trekantet eller næsten rund og meget bredere form i den anden ende. Plankerne kunne være op til 40 cm brede, og den første tolkning var ret nærliggende, nemlig at væggen var konstrueret af planker, der var støttet af lodrette pæle. Det skulle dog vise sig ikke at holde stik.

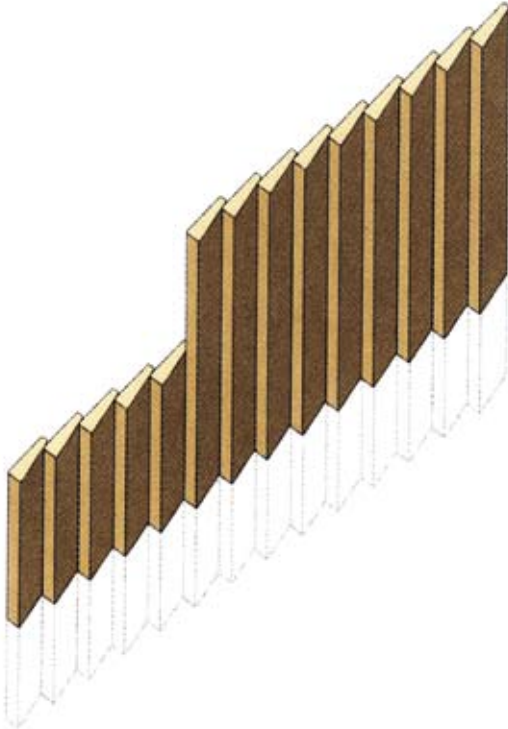
Kontakten med vandet havde hjulpet med til at bevare aftrykket af plankerne, men ganske langt fra i deres oprindelige dimensioner. Det blev klart da vi fik gravet os dybere ned i væggrøfterne. Figur 7 viser et snit i væggrøften i hus 27, hvor der er gravet ned til vi nåede "fast" bevaret træ. I højre side af det lodrette snit i væggrøften ses en knap 1 cm tyk lodret, sort stribe. Det er plankesporret, der løber hele vejen ned. I forgrunden stik-

ker et stykke velbevaret træ op af væggrøften, og den smalle ende løber ud i en tilsvarende tynd stribe. Der er tale om trekantede, såkaldte spejlkløvede planker, der står nedgravede i den dybe væggrøft.

Der er flere steder en glidende overgang mellem området, hvor træet er bevaret næsten i fuld form, og området, hvor det kun er et aftryk, der er meget reduceret i størrelse. På figur 4 og 5 er plankerne indtegnet i deres største bevarede udstrækning. Som man ser, er det langt fra alle steder, at vægforløbet er

Figur 7. Lodret snit i væggrøften i hus 27. I væggrøften i forgrunden ses den brede, velbevarede ende af en planke. Plankens smalle ende løber som en tynd sort stribe op ad profilvæggen. Bemærk, hvordan planken går hen bagom den næste plankes brede ende. Foto: Martin Winther Olesen.

Figur 8. Et rekonstruktionsforslag til en plankebygget væg sat af spejlklovede planker. I husene fra Vildbjerg er væggen dog kun i enkelte sektioner ligeså ensartet som på tegningen. Flere steder "vender" forløbet, og hvis den rest af væggen, vi ser, har udgjort den færdige væg uden lerklining, tørv eller lignende, har den nok givet et noget mere rodet helhedsindtryk.

bevaret i sin helhed, men hvor det forekommer, er plankerne generelt stillet sådan, at den smalle ende hviler på indersiden af den næste plankes brede ende. Forløbet "vender" dog flere gange i væggenes forløb.

Det har været en tæt, jævn plankevæg, der kan have dannet en lodret "klinkbygget", sikkert ganske flot helhed, som den ses i en rekonstruktionstegning på figur 8⁵. "Vendingerne" og eventuelt også slip i forløbet har dog nok givet et knap så ordentligt indtryk af den færdige væg, som rekonstruktionstegningen ellers viser, men det er heller ikke sikkert, at plankerne udgør den færdige væg. Ud for

østgavlen i hus 101 ses fem små stolpehuller, såkaldte sekundære stolpe- et konstruktionstræk, der går igen i mange huse fra den tidligste del af førromersk jernalder. Deres funktion er umiddelbart svær at forklare. Et forslag kan være, at det er støttestolper for en udvendig tørvemur. En tørvemur kan både beskytte og isolere huset. De planker, vi finder, vil således stamme fra den indvendige væg – panelerne om man vil.

Allerede ved prøvegravningen blev det klart, at fundet var specielt. Det blev derfor besluttet at inddrage naturvidenskabelige grene af arkæologien i udgravningen for at sikre, at så mange oplysninger som overhovedet muligt blev dokumenteret. Moesgård Museums Konserverings- og Naturvidenskabelige Afdeling blev derfor inddraget allerede ved muldafrømningen. Fylden i nedgravningerne blev gennemgået minutøst. Der var dog ikke særligt meget andet organisk materiale bevaret, så det blev hurtigt klart, at det, der indeholdt langt det største potentiale, var det bevarede træ. Det kunne med det samme

Figur 9. Konservatoren Katja Niere frigraver planker, så de kan tages op, uden at overfladen på træet lider overlast. Foto: Mette Løvschal.

Figur 10. Under udgravningen gravede vi ikke ret tæt på træstykkerne, da vi ikke ønskede at beskadige overfladen af træet. Billedet viser et af de tilfælde, hvor vi gik lidt tættere på end normalt, så vi fik mulighed for at se, hvorledes de var afsluttede ned i bunden af væggroften. Foto: Mette Løvschal.

konstateres, at der var tale om egetræ, og da det var spejkløvede stykker, var der en rigtig god sandsynlighed for, at det ville indeholde både splitved og måske nå langt ind til marven af træet. Materialet ville med andre ord være enestående godt til at foretage dendrokronologiske dateringer.

Det er helt vitalt i sådanne dateringer, at der er bevaret så meget som muligt af træets yderside, splitveddet og i bedste fald barken⁶. Det blev afgørende for, hvorledes udgravningen blev gennemført. For ikke at beskadige træets bløde overflade blev de enkelte træstykker ikke helt frigravet, men hvert enkelt stykke blev optaget i præparat af Konserveringscenter Vest i Ølgod. Træet blev først va-

sket og afrenset efter, at det var transporteret til konserveringscentret (figur 9).

At vi valgte denne metode havde selvfølgelig konsekvenser. Mest afgørende var det, at vi derved begrænsede muligheden for at lave en total frilægning af stolperne. Vi fik ikke set og dokumenteret de enkelte stolpers helt eksakte placering, så der kunne med andre ord godt smutte detaljer i husets konstruktion. Men muligheden for at få fat i to af de ældst dendrodaterede huse overskyggede langt dette minus (figur 10).

Fra hus 27 er der hjemtaget 25 træstykker, og fra hus 101 er der hjemtaget 16 træstykker. Efter afrensningen blev stykkerne vurderet, de egnede stykker, 29 i alt, blev udvalgt,

Figur 11. Træstykket x 68, et af de største plankestykker (eg), efter at det er vasket og afrenset, inden det blev savet i stykker for at foretage dendrokronologiske dateringer. Plankestykket er radialt udkløvet (spejlklovet) fra en træstamme. Splintveddet mangler. Proven omfatter 360 bevarede årringe. Korrigeres der for manglende årringe mod marv og bark, kan det beregnes, at plankestykket stammer fra et cirka 400 år gammelt egetræ, som spirede omkring 725 f.Kr. og blev fældet cirka 320-300 f.Kr.

hvorefter der blev savet prøver ud til dendrokronologiske analyser (se figur 11).

De dendrokronologiske analyser

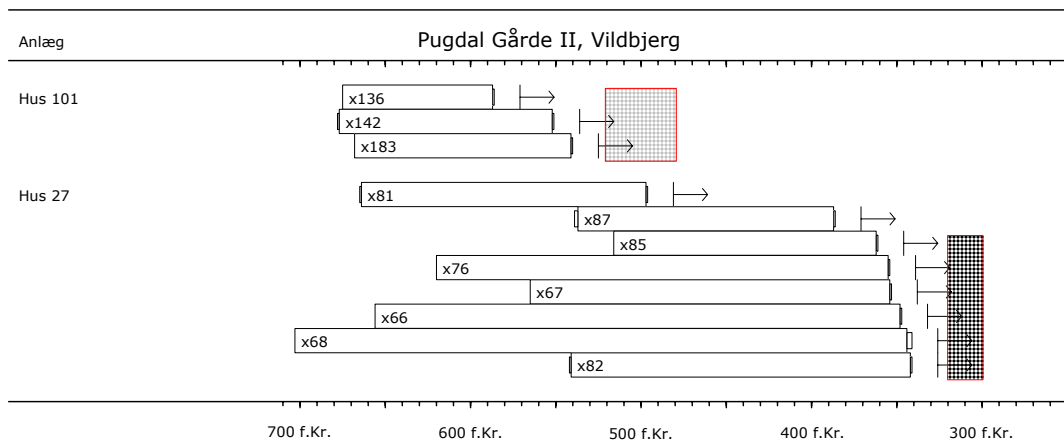
Dendrokronologiske prøver fra århundrederne før år "0" er meget, meget sjældne. Det vil sige prøver fra træer, som er fældet før Kristi fødsel. I den retning har heldet ikke tilsmilet dendrokronologen. Mens vi vælter os i tømmer fra 10., 11. og 12. århundrede, kan det bevarede tømmer fra den periode, som arkæologerne benævner førromersk jernalder, tælles på én, to hænder. Vi taler om træstykker med tilstrækkelig mange årringe bevaret og anvendelig til dendrokronologi.

Resterne af vægstolperne i de to Vildbjerg huse må derfor karakteriseres som "en ren guldgrube". De er af egetræ, og egetræ er, om ikke det bedste, så et af de allerbedste

råstoffer, som naturen har givet danskerne. Det kan anvendes til bygning af huse, broer, skibe, møbler osv. Ligesom alt træ også har været menneskets væsentligste energikilde.

De dendrokronologiske undersøgelser, der er udført i Danmark, er stort set gennemført på egetræ, og der er fremstillet flere grundkurver for egetræ for Danmark og de nærliggende områder, som viser, hvordan egetræer har vokset her til lands gennem årtusinder. Grundkurven, som er udarbejdet på Nationalmuseet, rækker fra nutiden og tilbage til år 174 før Kristi fødsel, derefter er der et "hul" på 228 år, hvorpå kurven så går videre bagud i tid fra 402 f.Kr.

De dendrokronologiske prøver fra Vildbjerg indeholder mellem 46 og 360 årringe. Desværre mangler splintveddet på alle prøverne. Det har tørven taget. Hvis man ved hjælp af

Figur 12. Dateringsdiagram, som viser den dendrokronologiske datering af træprøverne fra Vildbjerg. Signaturerne angiver årringskurvernes indplacering på en tidsskala. Det sandsynlige fældningstidspunkt for træerne, som de daterede prøver fra hus 101 stammer fra, ligger mellem 520 og 480 f.Kr. Træerne, som de daterede prøver fra hus 27 stammer fra, er sandsynligvis fældet mellem 320 og 300 f.Kr.

en dendrokronologisk undersøgelse skal bestemme, hvornår et træ er fældet, er det vigtigt at konstatere, om træets sidst dannede årring er bevaret i den prøve, der undersøges. Det lader sig gøre, hvis der er bark bevaret på det træstykke, der undersøges. Er barken væk, er det muligt at bestemme fældningstidspunktet ret præcist, hvis der er splintved tilstede. Splintvedet, som normalt omfatter cirka 20-25 årringe findes lige under barken. På egetræ fremtræder det som en lys ring på et tværsnit af træet. Det er nemt at se på tværsnittet af en stamme på et fældet egetræ, som ligger i skoven.

På de prøver, som indtil nu er behandlet, mangler både bark og splintved. Til gengæld ser det ud til, at det kun er splintvedsdelen, der mangler på et par af prøverne, og det er derfor muligt at angive, hvornår træerne, som prøverne stammer fra, er fældet inden for et til to tiår. Trods alt ikke ringe.

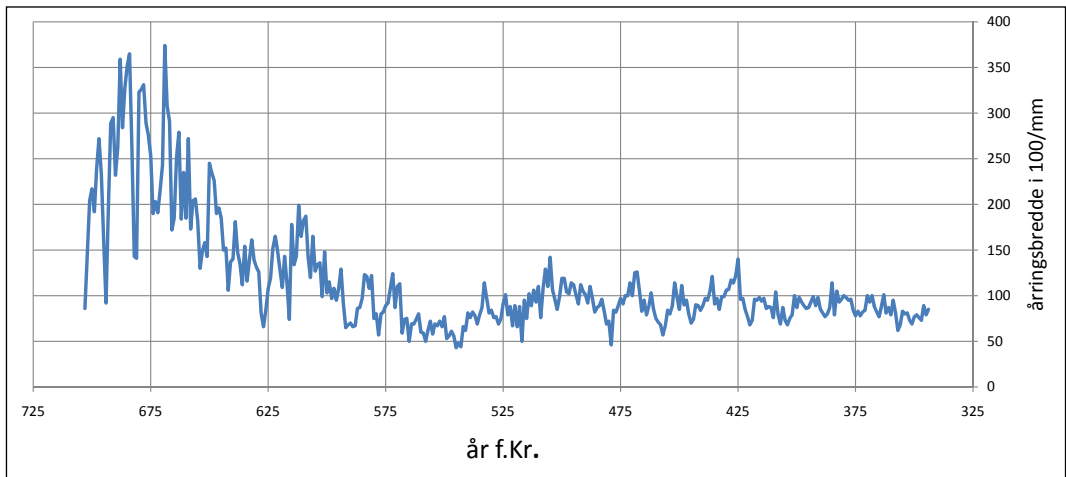
Ser vi lidt nærmere på antallet af årringe, er der tre prøver, som indeholder mindre end 100 årringe, to, som indeholder mellem 100 og 150 årringe, og endelig seks, som indeholder mere end 150 årringe. Heraf er der to prøver med mere end 300 årringe! I dansk

sammenhæng er det sjældent, at vi støder på prøver til undersøgelse med så mange årringe bevaret.

Så godt som alle årringskurverne fra de undersøgte prøver passer sammen – krydsdatterer, er den tekniske term – det vil sige, at de har et ensartet årringsmønster, og de er regnet sammen til en middelkurve, som dækker ikke mindre end 362 år.

Muligheden for, at den beregnede middelkurve passer sammen med den i forvejen udarbejdede grundkurve, var således stor. Og sandelig! Middelkurven passer perfekt med ”bronzealderdelen” af den danske grundkurve. Den nye kurve dækker perioden 703 – 342 f.Kr. Den er fast forankret med bronzealderdelen med et overlap på 301 år. Det betyder, at det tidligere nævnte ”hul” på 228 år er indsnævret til 168 år. Ikke alene er husene fra Vildbjerg dateret, men den danske grundkurve er også blevet udvidet. Et flot resultat.

Fra hus 101 er der foreløbig dateret tre prøver, og undersøgelsen viser, at træerne sandsynligvis er fældet omkring 500 f.Kr. Fra hus 27 er der indtil nu dateret 8 prøver,

Figur 13. Et flot træ fra skoven. Årringskurve for træstykket x68 (se figur 11). Kurven viser et klassisk forløb. Efter de juvenale år - med brede årringe - aftager årringsbredderne efterhånden som træet blev ældre. Forløbet følger en eksponentiel funktion. Det viser, at træet, som prøven stammer fra, har levet som et dominerende træ i skoven vest for Herning.

som stammer fra træer, der er fældet omkring 320-300 f.Kr., næsten 200 år efter hus 101 (se dateringsdiagram, figur 12).

Ser vi på prøven med de 360 årringe bevaret, kan det konstateres, at den yngste af de bevarede årringe er dannet i 344 f.Kr., og at træet, som prøven stammer fra er fældet ca. 320-300 f.Kr., som nævnt ovenfor. Ser vi på årringskurven, viser den et forløb, som karakteriserer et træ, der har vokset i en tæt skov (figur 13). Det er bemærkelsesværdigt. Moderne vegetationsundersøgelser viser, ”at de egne af landet, der på daværende tidspunkt [cirka 1000 f.Kr.] var præget af enten skov-, hede- eller agerland, er de samme egne, som helt frem til moderne tid har været domineret af de pågældende landskabstyper”⁷. Det betyder, at heden allerede eksisterede rundt omkring Herning i bronzealderen. Imidlertid stammer vores prøve med de 360 årringe fra et typisk skovtræ, hvilket muligvis giver et vigtigt korrektiv, idet det indikerer, at der formentlig har eksisteret en rigtig tæt skov lidt vest for Herning på overgangen mellem bronze- og jernalder.

Hvad er perspektiverne?

Vi står altså tilbage både med de ældste dendrodaterede huse i Danmark og med udbygningen af grundkurven, som betyder en væsentlig forbedring af dateringsmulighederne i førromersk jernalder. Men samtidig er der også en række ubesvarede spørgsmål. Hvorfor er der bygget to så ens huse med så mange års mellemrum – lige ved siden af hinanden? Hvorfor er de placeret så langt fra en egentlig boplads? Og endelig hvilke konsekvenser har disse dateringer for de generelle dateringer af huse fra denne periode.

For at tage det sidste først. Det lange spænd af år mellem de to huse viser jo om noget, hvor langsomt udviklingen sker her i denne periode. Det er kun på de mindste detaljer, at det er muligt at spore en udvikling. Udvikling eller forandringer af typologiske træk er jo netop det eneste, der giver arkæologerne værktøjet til at foretage arkæologiske dateringer.

Vi er så heldige her i området, at Vestjylland har leveret de fleste og de bedst undersøgte bopladser fra den ældre del af før-

romersk jernalder. Kun cirka 12 km vest for Vildbjerg har Nationalmuseet i 1960'erne undersøgt en omfattende bebyggelse ved Grøntoft. Hovedtrækkene blev publiceret af professor C.J. Becker, men er siden blevet grundigt bearbejdet og nyvurderet af lektor Per Ole Rindel. Den typologi, de når frem til, deler husene op i fire undertyper, som i årstal dækker tiden mellem 500 og midten af 200-årene f.Kr.⁸. Det er de små detaljer, der er afgørende her, og et af karakteristikaene er de udvendige stolper i gavlen i hus 101. Dette træk er med til at placere huset i den ældste del af førromersk jernalder, og man må sige, at dendrodateringen viser, at de ramte plet.

Med hensyn til hus 27 tilhører det ud fra sine typologiske træk en gruppe af huse, som i den arkæologiske datering falder fra cirka år 300 og senere. Fundet fra Vildbjerg tyder på, at typen er lidt ældre end først antaget, og i et lidt større perspektiv giver dateringen af de to huse et fantastisk godt holdepunkt for hustypologien.

Man kan kun blive imponeret af Becker og Rindels arbejde. Det betyder, at vi med en mindre korrektion, men ellers med betydelig sikkerhed kan arbejde videre med det kronologiske grundskema, de to er nået frem til for husene fra førromersk jernalder. En sikkerhed der gør, at vi kan overføre resultaterne til andre bopladser og tolke udviklingen i bebyggelsen langt bedre.

Men hvorfor er husene placeret så langt ude i engen – og så langt væk fra anden bebyggelse? Ja der er vi i højere grad ude i gæsterierne. Vi kender andre steder her i området med meget lavt placerede huse fra den tidlige del af førromersk jernalder. Et eksempel er Rosenholmvej i Tjørring – en boplads, hvor der er bebyggelse fra hele ældre jernalder, og hvor der ellers er plads nok at brede sig på. Vi kender det fra Holing nord for Herning. Begge steder er flere gange blevet omtalt i denne årbogsserie. Ved Holing er det mest bebyggelsen fra yngre jernalder og vikinge-

tid, der har fået opmærksomhed. Her er der desuden fundet huse af samme type som hus 101, placeret lige i engkanten, også her er der rigelig med tilgængeligt tørt land lige bag husene. I begge tilfælde er det dog påfaldende, at der er tørt agerland lige ved. Det syntes ikke umiddelbart at være tilfældet ved Vildbjerg. Ved Holing og Rosenholmvej er det da også hele landsbyen, der er placeret i engkanten og lidt ind på det tørre land. Placeringen nær eng er altså noget man måske ligefrem opsøger i denne periode.

Den nærmeste samtidige landsby, vi kender, er Lysgård, der ligger lidt længere mod syd, på den anden side af Rødding Å. Her er mønstret dog et andet. De huse, der er samtidige med husene fra Pugdal Gårde, ligger godt oppe på skråningen ned mod engen, medens der først anlægges en egentlig landsby lige på engkanten senere hen i førromersk jernalder⁹.

Så der er åbenbart ikke tale om et konsekvent valg.

Den mest pragmatiske forklaring skal søges i landbrugets udnyttelse af landskabet. Placeringen ved engkanten gør det let at holde græssende kvæg, de kan groft sagt gå og passe sig selv ude i engen, og samtidig er man fri for, at de ødelægger agrene lidt længere inde på det tørre land. Så grundlæggende er placeringen god. Men i modsætning til Holing og Rosenholmvej ligger husene ved Vildbjerg ikke umiddelbart i udkanten af en større bebyggelse. De øvrige huse har, hvis der overhovedet har været flere, ligget betydeligt længere væk.

Der kan også være forklaringer, der ikke er synlige i et arkæologisk materiale. Der kunne have boet personer, der af en eller anden grund var udstødte, eller modsat kan der have været helligdomme i forbindelse med for eksempel et kildevæld. Så det er en slags præster, der har holdt til her. Det kunne også være udflyttere fra en landsby, hvor den eneste tilgængelige jord lå langt ude i engen.

Måske kunne husene stamme fra en slags sæterdrift – i det små – hvor nogle personer fra landsbyen i perioder har station her netop for at holde øje med det kvæg, der går og græsser herude? Det kunne forklare placeringen, og det kunne løse et andet problem, nemlig at beboelse i to faser ikke satte sig andre spor end en lille grube. Det forhold, at tørvelaget under husene indimellem må have været meget vandfyldt, og arealet nemt kan have været oversvømmet i perioder, kunne ligeledes tyde på en periodisk udnyttelse af husene. Men alt i alt må vi sige, at der ikke er nogen entydigt god forklaring på husenes placering.

Endelig må vi forholde os til det lange tidsrum, der er dækket af kun to huse, og at de er placeret og konstrueret stort set ens og tilsyneladende ud fra de samme parametre. Kan hus 101 have stået i 180-200 år, med bunden af stolperne i vand, og uden spor af ombygninger, inden afløseren bliver bygget? – næppe. Forklaringen er nok nærmere, at lige præcis den lille sandbanke var det eneste sted, der var anvendeligt til at sætte et hus på i et område, hvor det var ønskeligt, at nogen boede, både omkring år 500 og senere omkring 320 til 300 f.Kr.

År 500 f.Kr er et af de magiske år i dansk arkæologi. Det er det år, der definerer overgangen mellem bronzealder og jernalder. Det har man nok været ret ligeglad med dengang, men den arkæologiske datering af denne overgang baserer sig på, at vi i perioden nær dette årstal ser en lang række af relativt markante forandringer på flere niveauer i samfundet.

Men man må også sige, at de mange forandringer, vi kan se, der skete i årene omkring 500 f.Kr – i alt fald hvad angår huskonstruktionerne – blev de sidste i umådelig mange år. Og mon ikke forklaringen på de to lidt besynderligt placerede huse også er uforandret, selvom der gik 180 år mellem deres anlæggelse.

Noter:

1. Heinemeier, J. & N. Rud: Kulstof-14 datering med accelerator metoden (AMS). Tidsskriftet Grønland. Nr 5-6-7 Oktober 1997, side 232-237.
2. Baittinger, C. & H. Rostholm: Vikingetid i Holing. Herning Museum. Midtjyske fortællinger, side 56-73.
3. Udgravningen hedder HEM 4521 Pugdal Gårde II, Vildbjerg Sogn. Udover forfatteren deltog fra Herning Museum Susanne Sander Ringaa, Kenneth Nielsen og Hans Rostholm. Fra Moesgård Museums Konserverings- og Naturvidenskabelige Afdeling deltog Peter Mose Jensen og Peter Hambro Mikkelsen, Rene Enevold og som volontør stud. mag. Mette Løvschal. Træet blev optaget i præparater af flere medarbejdere fra Konserveringscenter Vest i Ølgod. Udgravningen blev foranlediget og betalt af byggefirmaet Ivan V. Mortensen A/S i Spjald.
4. Undersøgelserne ved Sverigesvej-Norgesvej er omtalt i: Rostholm, H., B. Steen og M.W. Olesen 1996: Nye jernalderfund fra Vildbjerg. Herning Museums udgravninger 1986-1996. FRAM (Fra Ringkøbing Amts Museer) side 117-139 og Olesen, M.W. 1997: Smeltedigler fra den tidlige jernalder – en bronzestøbergrube i Vildbjerg. FRAM (Fra Ringkøbing Amts Museer) side 22-32. Fundet ved Lysgård er omtalt i: Olesen, M.W. 2006: Lysgård – en landsby fra ældre jernalder ved Vildbjerg. Herning Museum. Midtjyske fortællinger, side 53-66.
5. Efter figur 16 i Ethelberg, P., N. Hardt, B. Poulsen og A.B. Sørensen 2003: Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Jernalder, vikingetid og middelalder, side 143.
6. Som note 1 side 61.
7. Rasmussen, P., A.B. Nielsen og E. Bradshaw 2007: Fra Natur- til kulturlandskab. Geoviden nr. 1, side 2-9.
8. Rindel, P.O. 1997: Grøntoft – etableringen af det strukturerede landsbysamfund i Vestjylland i 1. årtusinde f.Kr. Upubliceret Ph.D. afhandling afleveret ved Institut for Arkæologi og Etnologi. Københavns Universitet.
9. Som note 4.